

Pravopis bratrský¹ byl užíván od 16. stol. až do počátku národního obrození. Jde v podstatě o upravený diakritický pravopis Husův; vznikl v souvislosti s přípravou vydání proslulé Bible kralické. Právě jim vděčíme za dnešní diakritika. Pravopis bratrský byl užíván až do počátku národního obrození. Byl představen v mluvnici V. B. Optáta, P. Gzella a Philomatesa 1533, *Grammatyka česká*. Největším přínosem tohoto díla (tj. jeho části zvané Orthographia) bylo sjednocení tehdejšího rozkolísaného tiskařského úzu, neboť knihtisk byl hlavním prostředkem masového šíření národní vzdělanosti a kultury (klad: reforma nepřinášela radikální inovace, nýbrž s jistou mírou tolerance předkládala to, co bylo stabilní). Další úpravy bratrského rukopisu navrhl Jan Blahoslav ve svém rukopisném komentáři k výše citované gramatice (*Grammatica česká* Jana Blahoslava, 1571). Bratrský rukopis je ve své podstatě pravopis diakritický s několika prvky pravopisu spřežkového. Mnohé z těchto úprav zůstaly uchovány dodnes. 1. Tečka nad konsonanty/souhláskami byla nahrazena háčkem (*č, d', ň, ř, t', ž*), ale ne ve všech případech. Souhláska *š* se označovala jednak diakritickým znaménkem nad *s*, jednak spřežkou *ſſ*, příp. různými kombinacemi obojího (*/s*). Dvojí *l*, jehož první grafické rozlišení navrhl Hus, se rozlišovalo jen v některých bratrských rukopisech a tiscích: tvrdé *l* se značilo jako *l* s obloučkem vpravo, měkké *l* jako pouhé *l*. Se splynutím obou *l* v jedno střední (15. stol.) však toto rozlišení ustupovalo a posléze zůstalo pouhé *l*. 2. Od této doby se slabiky *dě, tě, ně, bě, pě...* píše dnešním způsobem. 3. Délka vokálů se sice označovala čárkou, ale ne u všech samohlásek. Dlouhé *í* se zapisovalo jako *j*, což byl pozůstatek zdvojení hlásek při označování kvantity (*ij*, neboť *ii* bylo nesrozumitelné, nesnadno se rozlišovalo také *í* a *i*). 4. Do této doby spadá dvojí označování dlouhého *u*: *ú, ů*. Tzv. *ů* s kroužkem se vyvinulo z dlouhého stč. *ó*, jež se postupně měnilo nejprve na dvojhlásku *uo*, psanou též nad sebou jako *ũ*, a později, když se toto *uo* změnilo v *ú* (tj. začalo se vyslovovat jako [ú]), stala se tato dvojhlásku psaná nad sebou jako *ũ* označením dlouhého *u*: stč. *kóň* > *kuoň* > *kũň*. „Kroužkované“ *ů* je tedy tradičním pozůstatkem z doby jeho diftongické výslovnosti, tj. [uo]. Z uvedeného vyplývá, že kroužkované *ů* označuje jen takové dlouhé *u*, které se vyvinulo ze stč. *ó*: stč. *kóra* > *kuora* > novočeské *kůra* oproti novočeskému *manikúra* (z lat. *cura* 'péče', vyslovovaného [kúra]). 5. Dalším specifikem byl zápis dvojhlásky *ou* jako *au*. Ten se držel až do doby národního obrození. Dnes už ho připomínají jen jednotlivá slova uchováající tento starý pravopis, např. příjmení *Aujezdský*, vlastně „Oujezdský“, tj. z Újezda. 6. Nápadným znakem bratrského pravopisu je psaní *y, ý* po *s, z, c* (*cyzý, sýla*). Tyto pozůstatky

¹ Termín p.b. implikuje, že vznikl v tiscích Jednoty bratrské, ale jeho návrh pochází z kulturního prostředí českého utrakvismu (podrobněji NESČ).

bratrského pravopisu nacházíme rovněž v některých příjmeních (*Zyka*). – Z této doby pochází trojstupňová interpunkce podle vzoru latinských gramatik: tečka, dvojtečka, čárka.

Litera/spřežka	označuje	hlásku (dvojhlásku)
<i>j (ij)</i>	=	<i>í</i> : <i>widjš</i>
<i>au</i>	=	<i>ou</i> : <i>odpaušštětge</i>
<i>šš</i>	=	<i>š</i> : <i>odpušštěno</i>
<i>w</i>	=	<i>v</i> : <i>wám</i>
<i>v</i>	=	<i>u/ú</i> : <i>vmyšl</i>
<i>g</i>	=	<i>j</i> : <i>geft</i>
<i>g, g, častěji g</i>	=	<i>g</i> : <i>ffiššury, grunth</i>
<i>ay, ey, oy</i>	=	<i>aj, ej, oj</i> : <i>naymileyššij</i>

Příklad: Transliterace:

Když Pán Bůh zpřičin gemu šamému známých, na Češský Národ w Náboženštvj čistém poštawený/ z Wlašti vyhnanštwj dopuštil...

Transkripce:

Když Pán Bůh z příčin jemu samému známých na český národ v náboženství čistém postavený z vlasti vyhnanství dopustil...

(KOMENSKÝ, ZPRÁVA KRATICĚKÁ O MORNÍM NAKAŽENÍ)

Bratrský pravopis se uplatňoval především v tiscích. **Písařský úzus se od tiskařského odlišoval malou mírou využití diakritického pravopisu.** Pravopisné změny prováděné v úzu tiskařském pronikaly do písařského úzu se zpožděním a v nestejně míře, některé z nich nepronikly vůbec. Označování měkkosti konsonantů diakritickými znaménky a označování kvantity čárkou bylo zcela nedůsledné a diakritika se užívala jen u některých grafémů. V písařském úzu se běžně užívalo řady spřežek (*cž=č, cz=c, zi=ž, rž=ř, uo=ú*), litera *ž* pronikla jen zčásti, zaměňuje se užívání *i, y* (zvláště v 17. stol.) atd.

Rozdíly mezi obojím územ se postupně prohlubovaly a okolo r. 1530 byly už tak nápadné, že šlo v podstatě o dvojí pravopis. Tuto skutečnost konstatují i gramatikové a autoři školních učebnic.

V období barokním byla větší míra variability (někdy bývá nazýván tiskařský pravopis).

Velká písmena mají funkci: **a) Členící** – velké písmeno se objevuje pravidelně na začátku samostatného větného celku po tečce, někdy se kladou majuskule mechanicky na začátek každého verše. **b) Funkce pojmenovací** – velká písmena slouží k individuaci či specifikaci objektu / pojmu jimi označovaného; v této funkci se majuskule blíží funkcím novočeským: *propria (Adam, w Egyptě)*, pojmenování hvězdných těles: (*Hvězdami..., s Planétami*), pojmenování lidských společenství na základě příslušnosti k městu, národu či vyznání:

(*Nebešťané, Židé, Pohané*), roční období, dny a jejich část (*Léto*), personifikace (*Holubice*), zájmeno referující ke Kristu či Mesiáši: *Žádoftiwý čas máme/ w němž přiffel k nám Onen*.

Velkým písmenem se vyjadřuje úcta k postavám či předmětům náboženského kultu: *Swatá Trogice*. **c) Funkce informační** – velkými písmeny se označují slova, která mají charakter centra rematické části výpovědi nebo slova (*zdá se mi že gsem v Rági*)

Nicméně kladení velkých písmen se v řadě případů jeví jako nadměrné (především z perspektivy vzdělaného uživatele moderní spisovné češtiny).

Vývoj interpunkce viz Kosek: Historická mluvnice češtiny – překlenovací seminář, 2014, 20-24.